

דעת - מכללת הרצוג

ה נ ג ב

(חלק ראשון)

יהושע לוינזון

פרסומי מטכ"ל/קצין חינוך ראשי, ענף השכלה

צבא הגנה לישראל
הוצאת "מערכות"

www.daat.ac.il

דעת - מכללת הרצוג

השם

הנגב מופיע במקרא כמושג גיאוגרפי — כשמו של אחד מאזורי הארץ: „פָּנּוּ וּסְעוּ לָכֶם וּבֹאוּ — — — בְּעֶרְכָּהּ וּבְהָרָהּ וּבְשִׁפְלָהּ וּבְנִגְבָּהּ וּבְחוּף הַיָּם...” (דברים א. ז). השם נגב מורה על יובש, ונגזר מהשורש נגב, כלומר יָבֵשׁ — הוראתו איפוא, ארץ יבשה, ואמנם, שם קצר זה מקפל בתוכו את ייחודו של האזור, שכן כל בעיותיה של ארץ-הנגב מרוכזות סביב פתרון בעית המים שהינה כיום — כשם שהיתה בעבר — הבעיה המרכזית של האזור. המלה נגב מצויה בתנ"ך גם בהוראת דרום (כמו „מנגב למזבח”, „נגב כנרות” וכד') — אולם, נגב כמובן דרום הוא מושג מושאל: כיוון שארץ-הנגב משתרעת בקצה הדרומי של א"י, נעשתה המלה „נגב” שם נרדף ל"דרום" (כשם שהים הפך שם נרדף למערב). הערבים קראו לנגב בדיית אל-תיה, כלומר: מדבר התועים.

גבולות

גבולות טבעיים

בצפון

בצפון תוחם את הנגב נחל-גרר, שהינו הפלג הארוך ביותר והעמוק ביותר של נחל-הבשור. הוא עובר מצפון לבקעת-באר-שבע, בכיוון כללי ממזרח למערב. באיזור זרימתו יורדים בממוצע בין 200 ל-300 מ"מ לשנה — היינו, שהוא עובר בין האזורים הגשומים מזה ובין האזורים השחונים מזה, בהמשכו מזרחה, מתמשך קו הגבול לאורך נחל-צקלג, אחד מיובליו העליונים של נגל-גרר, עד הר-חברון. ממרגלותיו של הר-חברון נמשך קו הגבול בכיוון לראש-זוחה ולים-המלח מול הלשון.

במזרח

במזרח תוחמת את הנגב הערבה. בדרומה היא מפרידה כינו להרי-סלע-אדום ואדום הצפוני, ובצפונה, כינו להרי-מואב.

דעת - מכללת הרצוג

ברנע ויצא חצר-אדר ועבר עצמונה. ונסב הגבול מעצמון נחלה-
מצרים והיו תוצאותיו הימה". במערב עבר איפוא הגבול בנחל-
מצרים, אולם בזרמו העליון מתפצל ומתפלג נחל-מצרים ליובלים
רבים, וכבר הקדמונים הכירו בכך שיש לראות כגבול רק את חלקו
התחתון — עד להרי-הלל, או לכל היותר עד לסביבת קדש-ברנע.
אחדות מן הנקודות הנזכרות במקרא לציון הגבול ממזרח לנחל-
מצרים ניתנות לזיהוי: את עצמון מזהים בקוצימה (קרי —
קסיימה; את קדש — בעין-אלקודירת (ראה להלן); את חצר-
אדר — בעין-קדש; את מעלה-עקרים — במקום השוכן בקרבת
מעלה-עקרים של ימינו, ולפי דעת חוקרים אחרים במורדות
הרי-מואב לערבה.

חולות (דיונות) בעמק-החוף הדרומי

דעת - מכללת הרצוג

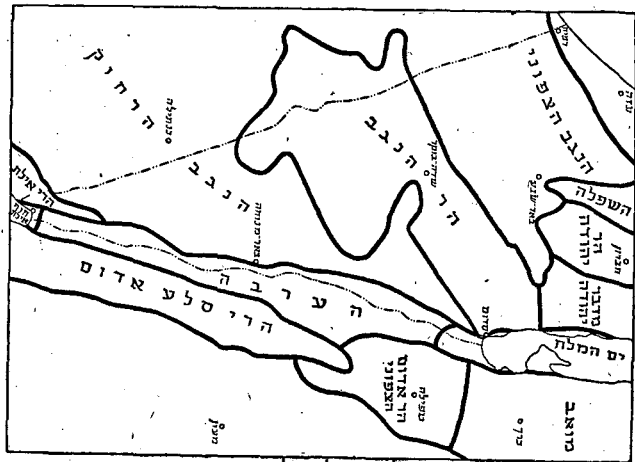

בתקופת המנדט היה בנגב יישוב בדואי בלבד

בידעם את חולשתם, הציעו פשרה, דהיינו מתיחת קו גבול מאל-עריש לראס-מוחמד, שבקצהו הדרומי של חצי-האי סיני, כדי להשאיר לפחות את מפרץ אילת, על שתי גדותיו, בידיהם. אולם האנגלים שהעריכו נכונה את חשיבותו של מפרץ אילת, דחו את ההצעה. הלחץ הבריטי התחדש ב-1906, ואז הותווה לראשונה הגבול הנוכחי, שהועבר בירושה למנדט הבריטי, וממנו למדינת-ישראל. גבול מלאכותי זה מוציא מתחום מדינתנו את האיזור שבין רפיח לאל-עריש, את נאות המדבר החשובות קוציימה, עין-אל-קדירה, אל-כונתילה וכד', אשר נכללו בגבולות ההסטוריים של ארץ-ישראל, ואף נמצאו למעשה תחת שלטון מלכי ישראל, ובוצרו עלידם כמבצרי הגבול הדרומי.

לעומת הגבול הדרומי-מערבי של ארץ-ישראל, שנקבע כתוצאה מן הלחץ הבריטי על תורכיה העותמאנית, נקבע הגבול הצפוני של איזור הנגב שבתוך תחום המנדט על-ידי הגורמים הישוביים

דעת - מכללת הרצוג

דעת - מכללת הרצוג

קרום הלס בנגב הצפוני בהיבטו

החוף צפונה מהנגב, והם חודרים באיזור זה לעומק של 40–50 ק"מ, ומגיעים עד לקטע מכביש באר-שבע – מסעף-הנגב (לכפר-ירוחם). שטח התולות נמצא בתחום אגן-הניקוז של נחל-הבשור (נקרא בזרמו התחתון נחל-עזה), הנשפך ליס-התיכון; יבתחומי נחל-לבן, הנשפך לנחל-מצרים. השטח שבין נחל-הבשור לנחל-לבן, מתנקז אל נחל-רחובות, אך נחל זה נבלע בחולות ואינו מגיע לים.

דעת - מכללת הרצוג

הנחל צינורות בקרבת שדה'בוקר

דעת - מכללת הרצוג

הנמוכים מעט מסביבתם. אחרי גשמי זעף מתמלאים המישורים מים, והופכים לבריכות המתייבשות בראשית הקיץ. באיזור זה אין אדמות הראויות לחקלאות. אולם המישורים המספקים מרעה טוב עשויים בתוספת מים להיהפך לנאות מדבר. באיזור זה מצויים גם כמה מכתשים קטנים. כמו מכתש צניפים, שבין יובליו העליונים של נחל צניפים, ומכתש צחיחה, שממזרח לנחל ציחור.

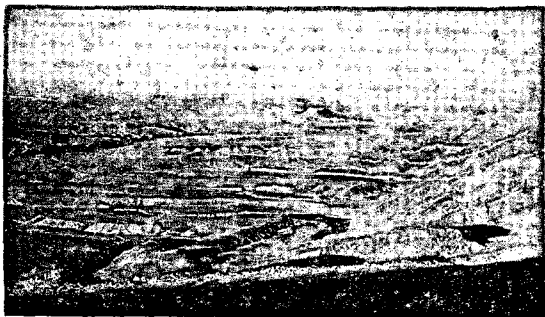
בצפון האיזור, ממזרח לצוקי עריף, משתרע הגדול שבין מישורי הנגב הרחוק, הנקרא „המישר“. שטחו כ־40 קמ"ר, והוא מכוסה סחף חצץ וחיל. הכביש החדש לאילת עובר דרכו בקו ישר לאורך כ־8 ק"מ, והנוסע בכביש מזהה אותו על נקלה.

בדרום האיזור, בשטח המעבר מהנגב הרחוק להרי אילת, משתרעות בקעת עובדה ובקעת סירי.

הרי אילת

הרי אילת מתנשאים בקירוב לגובה של 700—800 מ' מעל פניהם. בחלקם הצפוני יש להם מדרון היורד בשיפוע נוח למדי

הר הנגב: מבט מטעלה עקרים על נחל צין. ההר הנשקף בתוך הנחל מזוהה עם הר ההר המקראי

דעת - מכללת הרצוג

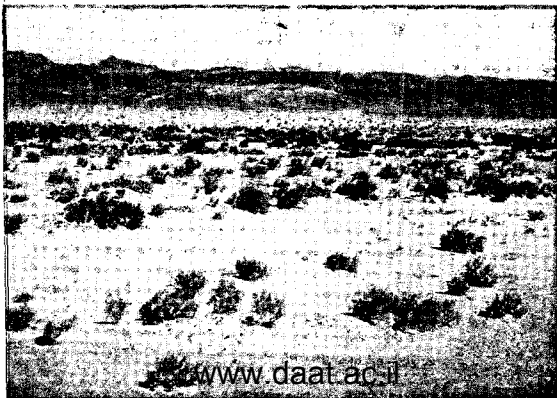
דעת - מכללת הרצוג

5. בחלק זה של הערבה אין אפיק מרכזי המנקז את השטח.
6. רכס של גבעות נמוכות חוצה את מרכז האיזור, וזהו המקום היחידי בערבה בו אנו פוגשים גליל גבעות.

הקווים המאפיינים את דרום הערבה הם:

1. שיפוע אטי, היורד ברציפות דרומה ומוריד את המפלס מגובה של 240 מ' לגובה פנייהים באילת.
2. רוחב כמעט קבוע, המגיע ל-7—8 ק"מ בלבד.
3. זהו החלק היחיד בערבה התחום משני עבריו על-ידי גושי הרים גבוהים ותלולים, הבנויים אבן-חול וגראניט; ההבדל בין שתי הגדות נעלם, והצבעים השולטים בנוף הם אדום וסגול לגווניהם.
4. המעיינות אינם רבים, אולם מימיהם טובים. סימנים רבים

הערבה

דעת - מכללת הרצוג

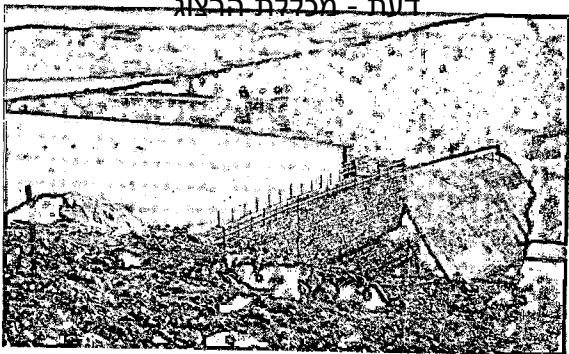
ובמשך תקופות רבות בתולדות ארץ-ישראל — לשמש כמקום היישוב בפתחה הדרומי של הארץ. בזמננו נמצאת פנה זו בתחום ממלכת-יורדן ושוכנת בה העיירה עקבה.

עקב תיחום הגבולות מימי המנדט, והעברתם בירושה לפי הצעת החלוקה למדינת-ישראל, נאלצנו לבנות את אילת החדשה לא במקום הנוח ביותר ליישוב בחוף, אלא בפנתו הצפון-מערבית. אף על פי כן הדביקה אילת תוך זמן קצר את שכנתה הותיקה בהתפתחות.

האקלים ומשקעים

הנגב שוכן באיזור המעבר החריף בין הארץ הנושבת, בעלת האקלים הסוב-טרופי, לבין המדבר הצחיח והשתון. מעבר חריף זה משתקף יפה בכמות הגשמים והמשקעים באיזור: בבאר-שבע עדיין יורדים בממוצע 200 מ"מ גשם בשנה, ואילו 25 ק"מ בלבד מדרום לה. כבר אין הממוצע השנתי עולה על 75 מ"מ; ואם נוסיף ונדירים, תסתכם כמות הגשם השנתית ב-20—30 מ"מ בלבד, ואף למטה מזה. מידת-החום הרבה יותר מאשר במרכז הארץ. העדר הצל וההפרשים הניכרים בין הטמפרטורות של היום והלילה הפכו את הנגב לאיזור אקלימי קשה יותר מרוב אזורי הארץ (אמנם, תודות להבדלים הניכרים בין הטמפרטורות של היום והלילה, רב מספר הלילות הטלולים בנגב, ואין הם נופלים במספרם מלילות הטל בעמק-יורעאל המערבי). מוסיפות לקשיי האקלים גם סופות החול, המשתוללות בנגב לעתים מזומנות.

זאת ועוד: כיוון שהממוצע השנתי של המשקעים בנגב הצפוני הוא רק על סף הכמות המאפשרת גידולי-בעל, רב מספר שנות הבצורת בנגב ממספרן בצפון הארץ, ועובדה זו אף היא מקשה על אפשרות ההיאחזות וההתיישבות בו.

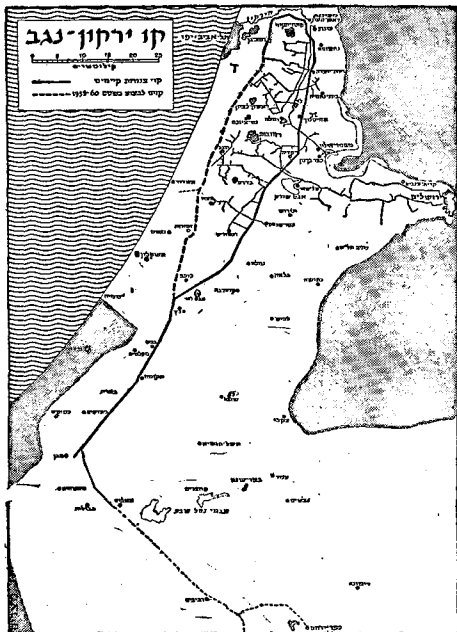

הסכר בירוחם

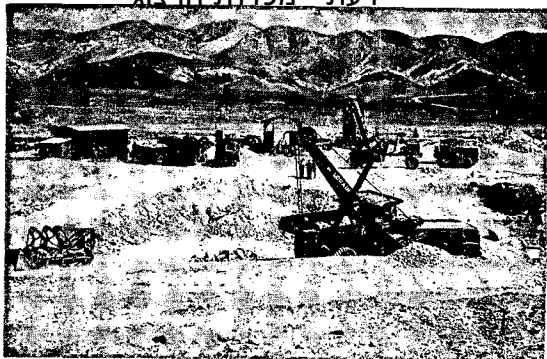
השטפונות האלה עלידי סכירת הנחלים והטיית מימיהם לבריכות ולשדות. שרידי סכרים עתיקים אלה נשתמרו יפה במקומות רבים כנגב.

גם בזמננו נעשו ניסיונות לאגור את מי השטפונות כנגב. הניסיון הראשון מסוג זה נעשה ברביבים. עלידי סכירת נחל-רביבים (עסלוג') הסמוך, וע"י הקמת בריכת עפר גדולה לאגירת מי השטפונות. מאז נערכו ניסיונות במקומות שונים כנגב. הניסיון בהיקף הגדול ביותר נערך ליד ירוחם: במקום נבנה סכר גדול אשר יצר אגם מלאכותי לאגירת מי השטפונות. מפעלי איגום אלה עדיין לא יצאו מגדר ניסיונות. אולם הניסיון שנרכש באמצעותם הוכיח, שקשה מאוד לסמוך על מי השטפונות. שכן אין הם קבועים וסדירים: בשנים מסוימות זורמות כמויות עצומות של מים בנחלים.

דעת - מכללת הרצוג

דעת - מכללת הרצוג

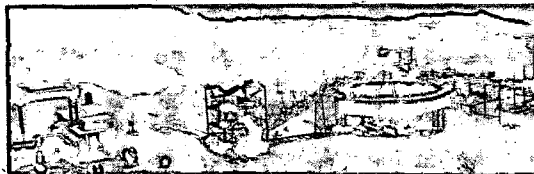
תפעל הפוסטאטים

קצרות-רחצה, מרצפות-ציפוי לקירות, צינורות-ביוב — וכלה בכלי-חרסינה עדינים. חשיבות רבה נודעת לחרסית גם בתעשיות הגומי, הצבעים, הטכסטיל, הנייר, סבוך-הכביסה והמוצרים הקוסמטיים. ב-1956 הגיעה תפוקת החרסית ל-8500 טון בערך; התפוקה המשוערת לשנת 1958 תגיע ל-15,000 טון.

חול זכוכית מאיכות משובחת מצוי במליני טונות במכתש-הגדול וכן ליד דימונה ובערבה. חול זה משמש לצורכי תעשיית הזכוכית והקראמיקה בארץ. בשנת 1958 תגיע התפוקה המשוערת של חול הזכוכית ל-35,000 טון.

גבס מצוי בכמויות גדולות במכתש-רמון וכן בהר-סדום. הגבס משמש כחומר-גלם ליצירת טיח אטום למים, ליציקת פסלים, כחומר-

דעת - מכללת הרצוג

חמנט

להקים בסדום תחנת-חשמל, שאבן ביטומאנית תשמש לה כחומר דלק. בסביבות עיר-בוקק ועין-גדי מצויים מעיינות-מרפא, שמימיהם מכילים גפרית וחומרים רדיראקטיביים. ערכם הרפואי רב, ועתה נבנו לידם בתי-מרפא ומרפא.

הרי-אילת

הנחושת נפוצה מאוד בנגב, במיוחד באזור נחל-תמנע (30 ק"מ מצפון לאילת) — שם הופקה כבר בתקופת שלמה המלך. כמות הנחושת באזור זה נאמדת ב־7,000,000 טון. מפעל-תמנע, שהוקם במקום יפיק בשלביו הראשונים כ־7000 טון נחושת בשנה; לפי התוכנית יגיע המפעל לייצור מלא בשנת 1959—1960.

המרבץ העשיר ביותר של חנגן נמצא בחבל נחל-תמנע, הוא נאמד במליון טון. למנגן שימוש רבגוני: בתהליכי יצירת פלדה, ברונזה, מוצרים כימיים, צבעים, לכה זכוכית, רפואות ועוד. עפרות המנגן במרבץ נחל-תמנע מעורבים בעפרות ברזל, ועובדה זו מקשה מאוד על הפקתו בצורה נקייה; לפיכך עדיין לא ברורה כדאיות הפקתו.

בסביבות נחל-שלמה נמצאים מרבצי נציץ (מיקה) בצורתו הגבישית. הנציץ עומד בפני טמפראטורות גבוהות ובפני תמורות פתאומיות של חום וקור, ועם זאת, הוא מוליך גרוע של חשמל וחום; לכן רב ערכו כחומר בידוד.

דעת - מכללת הרצוג

ה. דרך עזה או חברון או באר-שבע, חלוצה, עברת, מכתש-רמון, הערבה, פטרה.

ו. דרך עזה או חברון או באר-שבע, חלוצה, ניצנה, קדש-ברנע, קוציימה, כונתילה, אילת.

ח. דרך ידועה נוספת היתה דרב-אסולטנה, "דרך המלכה", אשר עברה לאורך נחל-צין.

כנקודת-המוצא של הדרכים למצרים ולסיני שימשו איפוא כמעט בכל התקופות חברון, עזה ובאר-שבע ואילת. השוכנות (מלבד אילת) על גבול האיזור-השחון או בקרבתו. בהן יכלו האורחות להינפש ולהצטייד במזון ובמים אחרי שעברו את מרחבי המדבר — או לפני צאתן לקראתם. בדרכים אלה ממלאת אילת תפקיד חשוב במיוחד, היות והיא משמשת שער לאוקיאנוס ההודי, ושוכנת על דרך חשובה — המובילה ממצרים לחצי-האי ערב (דרך אל-חאג').

כתוצאה מהמצב המדיני בימינו נמצאים רק חלקים-מהדרכים הללו בשטחה הריבוני של מדינת-ישראל, ומשום כך אין כרגע ביכולתן למלא את תפקידן כעורקי תחבורה בינלאומיים, כפי היה הדבר בתקופה הרומאית-ביזנטית. גם חשיבותן האסטרטגית הצטמצמה בימינו עקב התפתחות התובלה האווירית. אף על פי כן, הן מוסיפות לשמש בכוך דרכי חיבור ומעבר לכל דרכי האיזור הנזכרות ולדרכים המסתעפות מהן.

לגבי מדינת-ישראל הינן דרכים אלה ערוכה לביטחוננו של הנגב, ותנאי לשליטתה בו בפועל. כן מכרעת חשיבותן לגבי אפשרויות הפיתוח של איזור גדול זה, המהווה 60% ממדינת-ישראל. כבר כיום נודעת חשיבות כלכלית רבה לשתי דרכים: (א) לדרך באר-שבע — אילת, המגשרת את המרכזים התעשייתיים של הארץ עם שער הדרומי, הפתוח אל עבר שווקיה הטבעיים; עם פיתוחה של אילת עשויה דרך זו לחזור ולמלא את התפקיד שמילאה בתקופות קודמות דרך אילת (ופטרה) — עזה.

דעת - מכללת הרצוג

סקירה הסטורית

בכל מקום בנגב אשר ניתן בו לאגור מים ולעבד את האדמה ישבו מקדמת־זמנא בני־אדם; מקצתם ביישוב־קבע, מקצתם ביישוב־עראי, ורובם כשבטי־נוודים.

כל־יצור, בורות־מים, תעלות־מים, מדרגות־עפר חורבות בנייני־אבן לאין ספור — כל אלה הינם עדות ברורה להתיישבות קדומה בנגב, שראשיתה כבר בתקופת־האבן. בסקר שנערך בנגב בשנים האחרונות אותרו מאתיים מקומות יישוב עתיקים, מהם רבים שהיו קיימים כבר בתקופת האבות. לפני 4000 שנה בקירוב, מסתבר, שנוסף לשבטי־ירועים, היה קיים בנגב בימי האבות גם יישוב־קבע נרחב, שתחומו הגיע עד קדש־ברנע שבגבול סיני.

בתקופה הכנענית המאוחרת היו בנגב הצפוני גם ערים כנעניות בצורות: באר־שבע, ערד, חרמה, ערוער, בית־פלס וכד' — שראשיתן, כנראה, כבר בתקופה הכנענית התיכונה (התקופה הכנענית התיכונה — 2100-1550 לפני הספירה). כמה מהן נזכרות במקרא בקשר לניסיונם של בני־ישראל לעלות על הארץ מדרום, מבסיסם בקדש־ברנע, מדרום לקו הערים הכנעניות הללו — קו עזה—באר־שבע בערך — ישבו רק משפחות נוודים.

שבט שמעון, שהתנחל בנגב, היה אף הוא שבט נווד — עד שנטמע ברבות הימים בשבט יהודה. בתקופת ההתנחלות אנו מוצאים באיזור זה גם את משפחות ירחמאל, קנז וכלב — כולן משפחות נוודים. את יישוב־הקבע בדרום היווה שבט יהודה, אשר נאחז בהרי־יהודה, מירושלים דרומה, עד השלוחות הדרומיות של הר־חברון. הביטוי „מן ועד באר־שבע“ משקף איפוא את גבולות יישוב־הקבע בארץ בתקופת ההתנחלות: דרומה מקו עזה — באר־שבע השתרעה ארץ הנוודים.

מצב זה השתנה מן הקצה אל הקצה כאשר החל דוד בגיבוש כלכלתה וביטחונה של המדינה הישראלית. מאיזור מדברי נידח הפך

דעת - מכללת הרצוג

משכנות אדם תת־קרקעיים על־יד באר־שבע מהתקופה הכלקוליתית
(3000—4000 לפנה״ס). שימשו למגורים טונתיים

דעת - מכללת הרצוג

שרידי יישוב מימי האבות בקרבת בארותיים

המזרחית ועם הודו. לצד הדרכים בהן נעו שיירות המסחר הקימו תחנות־חניה ומשמר, שחלק מהן הפכו ברבות הימים לערים גדולות. שיירות־המסחר של הנבאטים היו, ללא ספק, הגורם העיקרי בהתפתחותו של הנגב באותה תקופה ובמשך התקופה שבאה אחריה. ואחדות מן הערים הנבאטיות כנגב הוסיפו להתקיים ולשגשג עד תום התקופה הביזנטית.

המבנים הנבאטיים ששרדו לאורך דרכי הנגב והחרסים הנבא־באותה תקופה.

הנבאטים הצטיינו לא רק כסחר־שיירות. תודות לשקידתם הצליחו גם ליצור חקלאות מפותחת כנגב. על־ידי בניית טראסות, עִי אגירת מִי־הגשמים באמצעות סכרים ועִי הקמת מפעלי־השקאה — המעוררים עד היום פליאה מבחינה הנדסית — פיתחו חקלאות בשטחים הנראים לנו היום כצחיחים לחלוטין. כך יסדו

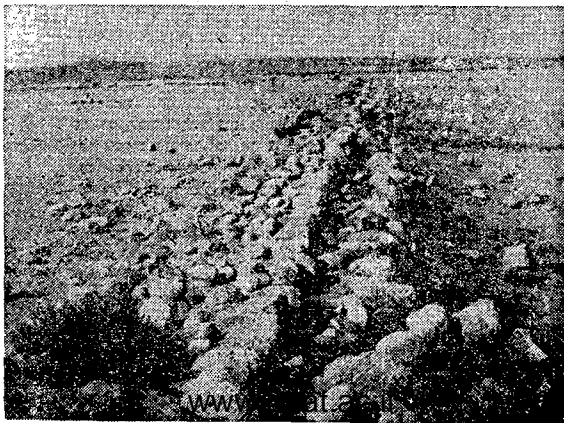
דעת - מכללת הרצוג

המסחר עם דרום-ערב והודו, ואורחות הסוחרים שעברו את הנגב העשירו את תושביו.

יישוב הקבע הגדול והמפותח הזה התקיים בנגב כל עוד נפרשו עליו כנפיו של שלטון יציב. הירידה החלה בסוף התקופה הביזנטית, עם ערעור הביטחון באיזור, והיא גברה והלכה במהירות אחרי הכיבוש הערבי, אשר בעקבותיו הועתקו דרכי המסחר צפונה, והמדבר חזר והשתלט על הארץ הנושבת.

ניצוץ אחד ענף הבהב בערבה ובאילת עם הכיבוש הצלבני (בשנת 1116 לספירה). אולם כאמצע המאה ה־"ב נערך ניסיון על־ידי אחד מגסיכי הצלבנים לתקוף את המסחר המוסלמי בים־סוף —

טראסות עתיקות בנחל־ניצנה. שרידי טראסות כאלה — עדות לעיבוד חקלאי בימי הבית־השני ובתקופה הרומית־ביזנטית — אנו מוצאים בחלק גדול מנחל־הנגב, לרבות באזורים מרוחקים ביותר

בור מים ביזנטי בנוי אגן בסביבת מכתש דסטון. ברקע — שרידי טראסות עתיקות רביבים, 4 ק"מ צפונית-מערבית מבאר-משאבים (ביר-עסלוג); גבולות, בצפון-מערב הנגב. לא היו אלה עדיין נקודות יישוב חקלאיות, אלא נקודות תצפית בלבד: מטרתן היתה לעסוק בבדיקות קרקע, בחקירת תנאי האקלים והאפשרויות החקלאיות במקום. בל אחת מהנקודות הללו ישבו כ-30—40 צעירים וצעירות, הרחק מכל יישוב יהודי, כשמרחק של 40 ק"מ מפריד אף בין נקודה לרעותה. רק כעבור ארבע שנים, אחרי שהושגו תוצאות מעודדות בניסיונות הראשונים, החלו נקודות נוספות להתנחל. בנגב, ערב מלחמת העצמאות כבר היו בנגב 20 נקודות יהודיות — רובן בשטח התחום על-ידי המרובע עזה—באר-שבע—רביבים—גבולות. נקודות אלה קיבלו את מימיהן מעמק החוף הדרומי באמצעות צינור-מים שהותקן במיוחד למענו — ואף שסיפקו להן רק כמויות מים מצומצמות, החלו בהקמת משק חקלאי. אך בטרם הספיקו לבסס את משקן, נסחפו במערבולת מלחמת-העצמאות, בשמשן כעמדות בצורות אל

דעת - מכללת הרצוג

שפתח לפנינו את נתיבי הים לים־האדום ולאוקיאנוס־ההודי. בעורפה של אילת הוקמו עד עתה רק מפעל הנחושת הגדול בתמנע, חוות הגדנע של באר־אורה ומשק יטבתה, שהתפתח מהיאחזות ביטחונית ליישוב קבע. כדי להפיק תועלת מפתחת שצרה של הארץ לדרום, נסלל כביש חדש לאילת דרך מכתש־רמון, התוצה את הנגב במרכזו, ומתחבר ליד באר־מנוחה לדרך הערבה; במקביל לו הונח צינור הנפט מאילת לבאר־שבע, וממנה לאשדוד ולחיפה. רק שלושה יישובים שוכנים לאורך הכביש החדש לאילת: ירוחם, שדה־בוקר ומצפה־רמון. ירוחם הינה כפר חוצבים; שדה־בוקר — משק חקלאי, הנמצא בראשית התפתחותו; מצפה־רמון, גם הוא כפר חוצבים, הנמצא עתה רק בראשית התפתחותו.

גם אם יתפתחו יישובים אלה שבעתיים, עדיין לא יהיה בכוחם

מצפה־רמון

דעת - מכללת הרצוג

סביב יטבתה

סיכום

חשיבותו של הנגב מוצאת את ביטוייה בשלושה מישורים עיקריים:

(א) המישור האסטרטגי: ארץ-ישראל הינה הגשר היבשתי בין אסיה לאפריקה, בין סוריה ועבר-הירדן למצרים; בתופו של מפרץ-אילת נפגשים גבולות מצרים, ישראל, עבר-הירדן וסעודיה, ומכאן חשיבותה המיוחדת של נקודה זו, המהווה את שער הדרומי של הארץ.

דעת - מכללת הרצוג

חוכן העניינים

סקירה גיאוגראפית

3	השם
3	גבולות
3	גבולות טבעיים
6	גבולות הסטוריים
6	גבולות המנדט
6	הגבולות המדיניים כיום
8	המבנה
10	הנגב הצפוני
12	הרדגב
14	הנגב הרחוק
15	הרי-אילת
16	הערבה
20	חוף-אילת
21	האקלים והמשקעים
22	הנחלים
24	בעית המים
28	המחצבים ואוצרות הטבע
28	איזור המכתשים
30	יסי-המלח
31	הרי-אילת
32	דרכים

סקירה הסטורית

37	סקירה הסטורית
44	תולדות ההתיישבות היהודית בנגב ובעיותיה
49	סיכום